

A Comparative Study of the "Haghighat-e Muhammadiy" from the Perspective of Mulla Sadra and Adam Kadmon from Perspective of Muses De-Leon

Nasrin Tavakoli¹  | Ahad Ganjalikhani²  | Valiyullah Saki³ 

¹. Corresponding Author, Assistant Professor of Theology Department. Payame Noor University, Tehran, Iran. E-mail: tavakoli.t@pnu.ac.ir

². PhD Candidate of Philosophy of Physics, University of Baqir-al-oloum, Qom, Iran. E-mail: ahad.ganjalikhani@gmail.com

³. Assistant Professor of Theology Department. Payame Noor University, Tehran, Iran. E-mail: drvsaki@pnu.ac.ir

Article Info

ABSTRACT

Article type:

Research Article

Article history:

Received 7 May 2022

Received in revised form 22
June 2022

Accepted 4 July 2022

Published online 20 November
2022

The purpose of this article is to examine the similarities and differences between the hagheeghat-e muhammadiya and Adam Kadmon, from the point of view of Mulla Sadra Muslim and Deleon Kilimi. The studies are based on the ontological attitudes of two Abrahamic religions. The research method is a comparative study with an analytical-descriptive approach based on the method of library studies. This research specifies, the hagheeghat-e muhammadiya and Adam Kadmon are both as the first manifestation of the divine essence. In Mulla Sadra's view, the hagheeghat-e muhammadiya includes the infinite lights of the names and attributes of truth. And he has matched it with the first issued and with the first intellect. But Muses Deleon's view is that Adam Kadmon has ten safiroth or ten lights of divine attributes. Adam Kadmon is the first manifestation of Ein-Suf. The result is that, In Islamic mysticism and also according to Mulla Sadra, the perfect human being is the manifestation of the the hagheeghat-e muhammadiya According to Deleon, the perfect human being is Adam Kadmon. And from the point of view of these two people, the the hagheeghat-e muhammadiya and Adam Kadmon are the origin and destination of creation. Of the important differences between these two views, The difference is in the number of names and attributes that make up the existence of a complete human being.

Keywords:

Adam Kadmon, Haghighat-e
Muhammadiya, Mulla Sadra,
Muses De-leon, the first issuer.

Cite this article: Tavakoli, Nasrin; Ganjalikhani, Ahad; Saki, Valiyullah. (2022). A Comparative Study of the Haghighat-e Muhammadiy from the Perspective of Mulla Sadra and Adam Kadmon from Perspective of Muses De-Leon. *Journal of Philosophical Investigations*, 16(40), 292-305. DOI: <http://doi.org/10.22034/JPIUT.2022.51442.3199>



© The Author(s).

DOI: <http://doi.org/10.22034/JPIUT.2022.51442.3199>

Publisher: University of Tabriz.

Extended Abstract

Introduction

In religious studies, a comparative study of the commonalities of different religions and mysticisms by comparative method is very important. It is very important to study these cases in the Abrahamic religions. One of the most important issues is how to create pluralities from unity. This issue is examined in philosophy with the theory issued first. In Islamic mysticism with the theory Haghghat-e Muhammadiya and in Jewish mysticism with the theory of Adam Kadmon.

Haghghat-e Muhammadiya in Ibn Arabi's mysticism is one with the first determination of God and appears in the perfect man, Prophets and saints are its manifestation. According to Ibn Arabi, the names of God are the source of the creation of plurals and the Haghghat-e Muhammadiya governs these names and can rule over them. In the works of Mulla Sadra, the Haghghat-e Muhammadiya has been studied. Mulla Sadra has a strong connection with the school of Ibn Arabi. Her transcendent wisdom is a rational account of Ibn Arabi's spiritual intuition. Mullah Sadra says: "God called the first creature the letters of truth, pen, command and spirit, and this creature is called intellect in Islamic traditions." He considers "the first intellect" and "Haghghat-e Muhammadiya" as one thing. According to him, the Prophet of Islam is the complete true manifestation of the "Haghghat-e Muhammadiya".

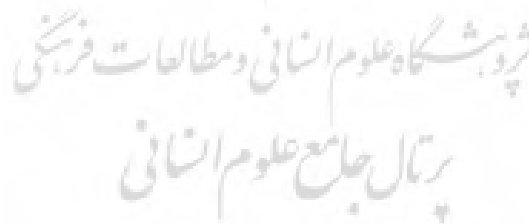
Moses De-Leon is the founder of Qabalah and the author of the book Zohar. In this book, he introduces Adam Kadmon as the first man and the first creature. His existence consists of sefirot. He is the first spiritual creature in the world and he has created the plurals and this is the belief Qabalah. In the teachings of De-Leon and Qabalah, the indefinite and infinite God is called En-Suf (Ain-Suf) And Jehovah, the God of the Torah, is the appointed God, the Creator of the universe. Jehovah is lower than En-suf. Sefirot are ten numbers and these are the same attributes and names of God and Adam Kadmon is made of them. Adam Kadmon is a supreme and spiritual person and not a physical person. Adam Kadmon is the main purpose of creation. It is written in Zohar that in man, there is everything above and everything below. Hence the ancient saint, God, chose that form for himself.

Conclusion

Some similarities and differences can be discerned from the discussions about the "Haghghat-e Muhammadiya" in Islamic mysticism and transcendent wisdom and "Adam Kadmon" in Jewish mysticism.

- 1) The most important similarity between these two concepts is that these two have been introduced in both schools as the first determination of the divine essence. Both are divine caliphs, and are the origin and destination of creation. Both have lordly states.
- 2) One of their important differences is the difference in the number of names and attributes that make up their existence. According to mystical teachings and according to Mulla Sadra's opinion, "Haghghat-e Muhammadiya" consists of infinite names and attributes of truth. But "Moses De-Leon" says: Adam Kadmon is composed of ten Sefirot. These ten "sefirot" are the basis of our existence and of course the worlds.

- 3) From Mullah Sadra's point of view, the real manifestation of the Haghghat-e Muhammadiya in the material world is the Holy Prophet (peace and blessings of Allah be upon him) But "Moses De-Leon" considers Moses in the material world as the perfect manifestation of Adam Kadmon.
- 4) According to Weber's Shiite teachings, according to Mulla Sadra's view, Hazrat Mahdi (as), the twelfth Imam of the Shiites, is the final manifestation" Haghghat-e Muhammadiya" But in the teachings of Moses De-Leon, the Messiah (Messiah) is the last manifestation of Adam Kadmon. And has not yet been born (so the Messiah, Christ is not the son of Mary and will be born in the future.)
- 5) According to Islamic mystics and Mulla Sadra, God first manifested himself in the mirror of "Haghghat-e Muhammadiya" Mulla Sadra equates it with "the first issuer" and "the first intellect". In this regard, he uses the hadiths of the Prophet of Islam. From the point of view of Moses De-Leon, "Adam Kadmon" is the first manifestation of En-Suf, whose existence is composed of Sefirot (divine lights and names) and "Adam Kadmon" is the origin of the four worlds of the universe and these worlds are part of his body. And he is the starting point and the end of the process of creation.
- 6) According to mystics and Mulla Sadra, "Haghghat-e Muhammadiya" is the soul of the world and is the core of human soul, Adam Kadmon has a similar position in the thinking of "Moses De-Leon"
- 7) In Islamic mysticism and according to Mulla Sadra, "perfect man" is the manifestation of "Haghghat-e Muhammadiya" and the manifestation of the names and attributes of Hazrat Haqq In the school of "Moses De-Leon", the most perfect human being is the manifestation of "Adam Kadmon" and the embodiment of Sefirot.



بررسی مقایسه‌ای مفهوم حقیقت محمدیه از منظر ملاصدرا و آدام کدمون از نگاه موسی دلتون

نسرین توکلی^۱ | احد گنجعلی خانی^۲ | ولی‌اله ساکی^۳

^۱ نویسنده مسئول، استادیار گروه ادیان و عرفان، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. رایانامه: tavakoli.t@pnu.ac.ir

^۲ دانشجوی دکتری فلسفه فیزیک، دانشگاه باقرالعلوم، قم، ایران. رایانامه: ahad.ganjalikhani@gmail.com

^۳ استادیار گروه ادیان و عرفان، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. رایانامه: drvsaaiki@pnu.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

هدف از این مقاله بررسی همانندی‌ها و تفاوت‌های حقیقت محمدیه و آدام کدمون، از منظر ملاصدرا و دلتون کیممی است.

روش پژوهش مطالعه تطبیقی با رویکردی تحلیلی-توصیفی بر اساس روش مطالعات کتابخانه‌ای است. مطالعات بر اساس نگرش‌های هستی‌شناسانه دو دین ابراهیمی می‌باشد.

یافته‌ها: این پژوهش مشخص می‌کند، حقیقت محمدیه و آدام کدمون هر دو به عنوان اولین جلوه ذات الهی هستند. در دیدگاه ملاصدرا حقیقت محمدیه شامل انوار بی‌نهایت اسماء و صفات حق است. و آن را با صادر اول و عقل اول مطابقت داده است؛ اما دیدگاه موسی دلتون بر این است که آدام کدمون دارای ده سفیروت یا ده نور صفات الهی است. آدام کدمون نخستین تجلی آن-سوف است و وجودش از سفیره‌ها ترکیب شده است.

نتیجه: در عرفان اسلامی و همچنین به نظر ملاصدرا، انسان کامل تجلی حقیقت محمدیه است از نظر دلتون نیز انسان کامل آدام کدمون می‌باشد و از دیدگاه این دو نفر، حقیقت محمدیه و آدام کدمون مبدأ و مقصد خلقت و آفرینش هستند. از تفاوت‌های مهم این دو دیدگاه، تفاوت در عدد اسماء و صفاتی است که تشکیل دهنده وجود انسان کامل است.

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۲/۱۷

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۰۴/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۴/۱۳

تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۰۸/۲۹

کلیدواژه‌ها:

آدام کدمون، حقیقت محمدیه، ملاصدرا، موسی دلتون، صادر اول.

استناد: توکلی، نسرین؛ گنجعلی خانی، احد؛ ساکی، ولی‌اله. (۱۴۰۱). بررسی مقایسه‌ای مفهوم حقیقت محمدیه از منظر ملاصدرا و آدام کدمون از نگاه موسی دلتون.

پژوهش‌های فلسفی، ۱۶(۴۰): ۳۰۵-۲۹۲. DOI: <http://doi.org/10.22034/JPIUT.2022.51442.3199>



© نویسنندگان.

ناشر: دانشگاه تبریز.

مقدمه

بررسی تشابهات و اشتراکات ادیان و عرفان‌های مختلف به روش مقایسه‌ای یکی از جالب توجه‌ترین شاخه‌های تحقیقی، در حوزه پژوهش‌های دینی و عرفانی می‌باشد. اگر چه ادیان گوناگون و مشارب مختلف عرفانی دارای این تشابهات و اشتراکات هستند، لیکن بررسی این موارد در ادیان ابراهیمی که دارای منشاء واحدی می‌باشند از اهمیت والایی برخوردار است. از جمله این مباحث و موضوعات که به نحوه خلقت و سرآغاز ظهورات و تجلیات حق و نحوه ایجاد کثرت از وحدت باز می‌گردد وجود صادر اول در نزد فلاسفه و وجود حقیقت محمدیه (صلی الله علیه و آله و سلم) در عرفان اسلامی و آدم کدمون^۱ در عرفان یهودی است.

حقیقت محمدیه اصطلاحی در عرفان عربی به معنای تعین اول از ذات الهی و همان اسم اعظم و جامع اسماء حسنا حضرت حق است. به اعتقاد عرفا، حقیقت محمدیه به طور کامل در انسان کامل ظاهر می‌شود و نبی، رسول و ولی مظاهر این حقیقت در عالم سفلی هستند و کامل‌ترین مظهر آن در این عالم پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله و سلم) است (ابن عربی، ۱۳۷۰، ج ۱: ۲۱۴). آموزه‌های ابن عربی در این باره مبتنی بر احادیثی از قبیل «کنت نبیا و آدم بین الماء و الطین» است که بر اساس تفسیر او از این حدیث، پیامبر حقیقتی ورای صورت خود در زمان و مکان خاص دارد و به نوعی دارای هستی جهانی، ازلی و ابدی است (ایزوتسو، ۱۳۷۹: ۲۴۸). از طرفی احادیثی مانند «لی مع الله وقت لا یسعی فیه ملک مقرب و لا نبی مرسل» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۱۸: ۳۱۹) و «انا سید ولد آدم و لا فخر آدم و من دونه تحت لوائی» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۱۶: ۴۰۲) و بخصوص روایت «اول ما خلق الله نوری» یا «اول ما خلق الله روحی» (احسائی، ۱۴۰۳، ج ۴: ۹۹) در شکل‌گیری این تفکر در ذهن و قلب ابن عربی موثر بوده است. حقیقت محمدیه از نظر ابن عربی آن چیزی است که وجود بر آن بنا شده است از این رو حتی بر امور متقابل و متمائل نیز شمول دارد (ابن عربی، بی تا، ج ۲: ۵۶۳).

حقیقت محمدیه از حیث ارتباطش با مبدأ خالق عالم است و از حیث ارتباطش با انسان، صورت کامل انسان می‌باشد که در نفس خود جامع جمیع حقایق وجود است و از حیث ارتباطش با علوم باطن، مصدر و منبع علوم و معارف عارفان است (جهانگیری، ۱۳۵۹: ۳۲۸-۳۲۹) و اول اسمی که به تجلی احدیت و فیض اقدس در حضرت علمیه واحدیه ظهور یابد و مرآت آن تجلی گردد، اسم اعظم جامع الهی و مقام مسمای «الله» است، که در وجهه غیبیه عین تجلی به فیض اقدس است، و در تجلی ظهوری کمال جلا و استجلاء عین مقام جمع واحدیت به اعتباری، و کثرت اسمائیه به اعتباری است. و تعین اسم جامع و صورت آن عبارت از عین ثابت انسان کامل و «حقیقت محمدیه» (صلی الله علیه و آله و سلم) است (موسوی خمینی، ۱۳۷۶: ۶۳۴-۶۳۵) و در زیارت «جامعه کبیره» فرموده: «والمثل الاعلی» (شیخ صدوق، ۱۳۹۰، ج ۲: ۳۷۰ باب زیارت جامعه و همان، ۱۳۷۷، ج ۶: ۶۸ حدیث ۱) و این مثلثیت و وجهیت همان است که در حدیث شریف فرماید: «ان الله خلق آدم علی صورته» (کلینی، ۱۳۸۸، ج ۱: ۱۳۴) یعنی آدم مثل اعلای حق و آیت کبری و مظهر اتم و مرآت تجلیات اسماء و صفات و وجه الله و عین الله و یدالله و جنب الله است: «هو یسمع و یبصر و یبیطش بالله، و الله یبصر و یسمع و یبیطش به» (نور/۳۶) (موسوی خمینی، ۱۳۷۶: ۶۳۵).

بنابراین اولین مشخصه این حقیقت در ارتباط با ذات حق، عبارت است از جامع اصفا و اسماء حق و تجلی اسم الله بودن. از نظر ابن عربی اسمای الهی، منشاء کثرات هستند و هر اسمی صاحب حکمی است و اسمی نمی‌تواند حکم اسم دیگر را باطل کند اما حقیقت محمدیه می‌تواند بر اسماء حکم کند و حکمی را الغاء و حکم دیگری را جاری گرداند و امکان شفاعت، برای صاحب این حقیقت می‌باشد که از یکسو جامعیت و شمول و از یک سو سیادت و برتری بر اسماء حسنی دارد. (ابن عربی، ۱۳۶۷: ۲۱۷-۲۱۸) ابن عربی، حضرت محمد (صلی الله علیه و آله و سلم) را نسخه حق و آدم (علیه السلام) را نسخه‌ای از او و دیگر انسان‌ها را نسخه‌ای از هر دو می‌داند. ابن عربی رابطه‌ای مستقیم و بی واسطه برای حقیقت محمدیه در انسان قائل است و ابوت آدم (علیه السلام) را بر حسب اجسام و ابوت حقیقت محمدی (صلی الله علیه و آله و سلم) را بر حسب ارواح انسان می‌داند (ابن عربی، بی تا، ج ۳: ۴۵۶-۴۵۷). وی هر شریعت و هر علم و معرفتی را در هر زمانی میراث محمدی می‌داند و چون معرفت به حق بر اساس تجلی است و حقیقت محمدیه، تجلی جامعه است پس رسیدن به هر نوع معرفت و علمی نه فقط در انبیاء بلکه در تمام انسان‌ها از طریق این حقیقت صورت می‌پذیرد (ابن عربی، بی تا، ج ۳: ۴۵۶-۴۵۷).

عرفا و فلاسفه مسلمان روح پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) را واسطه حق و خلق می‌دانند و معتقدند که نور محمدی در قوس نزول، مبدأ خلق و در قوس صعود، مقصد کمالات است (خلیلی، ۱۳۸۴).

^۱.Adam Kadmon

اسامی مختلف حقیقت محمدیه عبارتند از: عقل اول، صادر اول، روح اعظم، اسم اعظم، نور اعظم، انسان کبیر، تعیین اول و این اسامی مختلف به لحاظ اعتبارات گوناگون به کار گرفته می‌شوند. بحث درباره حقیقت محمدیه به بیانات دیگر و با استفاده از کلمات و اسامی دیگر به نوعی، پیش از ابن عربی در عبارات ابراهیم ادهم، سهل تستری، منصور حلاج، مستملی بخاری، خواجه عبدالله انصاری، عین القضاة همدانی، سنایی غزنوی و عطار نیشابوری آمده است. صدرالدین محمد شیرازی اگرچه شهرت اصلی‌اش در فلسفه است لیکن از آنجایی که حکمت متعالیه فارغ از عرفان ناب نمی‌باشد؛ بلکه جامع فلسفه و عرفان است به همین جهت، حقیقت محمدیه در آثار وی مطرح و مورد بحث قرار گرفته است (خدایار، ۱۳۸۶).

محمد بن ابراهیم شیرازی ملقب به صدرالدین و مشهور به ملاصدرا یا صدرالمتهلین در سال ۹۷۹ یا ۹۸۰ قمری در شیراز در خانواده‌ای با نفوذ و متمکن دنیا آمد و در سال ۱۰۵۰ قمری درگذشت. آموزه‌های وی با معارف عرفا بویژه ابن عربی، صدرالدین قونوی، عبدالرزاق کاشانی، داوود قیصری و دیگر بزرگان مکتب ابن عربی ارتباط محکمی دارد. می‌توان گفت که حکمت متعالیه او روایت عقلانی از شهود روحانی آنهاست؛ بویژه در مورد ابن عربی که ملاصدرا در هیچ مسئله اساسی با وی مخالف نیست. (ولایتی، ۱۳۹۲). کارهای او را می‌توان نمایش دهنده نوعی تلفیق از هزار سال تفکر و اندیشه اسلامی همراه با نوآوری‌های خلاقانه به حساب آورد. ملاصدرا از مخلوق نخستین با اسم‌های متعددی یاد می‌کند و خصوصیتی را برای او بر می‌شمارد که با توجه به مجموع آن‌ها می‌توانیم در مورد نظر وی که انطباق صادر اول بر مسمای این اسماء است، قضاوت واقع بینانه‌تری داشته باشیم. چنانکه فرموده است:

«خداوند اولین مخلوق را به نام‌های حق، قلم، امر و روح نامیده و این موجود در حدیث به نام عقل خوانده شده است» (ملاصدرا، ۱۴۱۰ ه.ق، ج: ۶، ۳۰۲).

اما بر اساس تعالیم موسی دلئون در کتاب زوهر آدم کادمون (آدم کدمون، آدم قدمون، آدم الیون) انسان اولیه یا انسان عالی است ضمنا او نور الهی و پتانسیل خالص در روان هر انسان هم هست. او اولین روحانی جهان و خلاصه‌ای از انوار بیکران خدا است. بر اساس کابالا (قباله - قبلا) قبل از خلقت همه آنچه وجود داشت نور بی‌نهایت خدا بود. در اولین مرحله آفرینش، خداوند با انقاد نور بی‌نهایتش خلایق ایجاد کرد سپس پرتوی انوار الهی به خلاء و پرسونا^۱ مبدل شد و آدم کدمون که قلمرویی از نور بیکران الهی است به علت پتانسیل خود برای ایجاد موجودات ایجاد شد. بزرگان عرفان یهودی مانند عرفان اسلامی از گشودن گره‌های تقید و عبور از کثرت به وحدت سخن می‌گویند مثلا گرشوم شولم محقق یهودی در مورد عقاید ابراهیم ابوالعافیه می‌نویسد:

«ابوالعافیه درباره هدف خودش از بکارگیری و آموزش عرفان یهودی اظهار داشته که هدفم رها ساختن نفس و گشودن گره‌هایی است که فرد را مقید می‌سازد تمام توانایی‌های باطنی و طبایع پنهان انسان در ابدان جسمانی محصور شده‌اند ولی جدا می‌شوند و این سرشت آنهاست، زمانی که گره‌های آنها گشوده شود به اصل خویش که واحدی است بی‌ثنویت و فاقد هرگونه کثرت و تعدد بازمی‌گردند به عبارتی گشودن گره به معنای بازگشت از کثرت به سوی وحدت نخستین است» (شولم، ۱۳۹۲: ۲۳۵).

موسی دلئون عارف بزرگ یهودی و نویسنده کتاب زوهر در ۱۲۵۰ در لئون اسپانیا متولد و در ۱۳۰۵ در آرولو درگذشت. وی در ابتدا به فلسفه گرایش داشت؛ سپس به عرفان یهودی متمایل شد که به مرور زمان در اعماق وجودش رخنه کرد و عناصر فلسفی تفکرش به حاشیه رفت. او اندیشه ورزی خود را با پیروی از موسی بن میمون آغاز کرد که این عناصر فلسفی در آثارش از جمله آثار عبری‌اش مشهود است (قنبری، ۱۳۹۶: ۱۸). او با فیلسوفان قرون وسطی و با آثار سلیمان بن گبیرول^۲ و یهودا لوی^۳ و ابن میمون^۴ و جوزف جیکاتیلا^۵ آشنا بود و از آنها استفاده کرد. از میان افراد نامبرده، اثرپذیری وی از جیکاتیلا و ابن میمون بیشتر از بقیه بود (رحیمی فر و دیگران، ۱۳۹۹: ۱۱۵-۱۴۲). به نظر دلئون روح انسانی سه مرتبه دارد:

1. Part zufim

2. Solomon ben Gabirol

3. Judah Levi

4. Moses ben maimon

5. Joseph Gikatilla

- (۱) نشامه^۱ یا جان اعلی، عمیق‌ترین نیروی شهودی است که انسان را به سوی اسرار خدا رهنمون می‌کند؛
 (۲) نفس^۲ نفس حقیقی و طبیعی که به هر انسان عطا می‌شود؛
 (۳) روح^۳ وی معتقد است روح اکنون و در حیات زمینی در حال تأدیب برای کسب هماهنگی بین خود بالاتر و خود پایین‌ترش می‌باشد و مانند شاهزاده‌ای است که برای آموزش، دور از کاخ پدری است و سپس به خانه باز می‌گردد (دمانهار، ۱۹۱۴: ۱۴).

در آموزش‌های دلئون و قبلا خدای نامتین و بی‌نهایت را ان- سوف (عین- سوف) گویند و یهوه، یعنی خدای تورات، خدای متعین به صفات و خالق خلقت و از نظر مرتبت یک درجه پایین‌تر از فرم لایتین ذات الهی می‌باشد. در این اندیشه سفیره‌ها (سفیروت) صفات و اسماء اصلی الهی هستند و ده سفیره وجود دارد و آدام کادمون، متشکل از این سفیره‌ها است. آدام کادمون، آدم علوی است که در اولین مرحله از مراحل پیدایش، شکل گرفته است، البته آدام کادمون، با آدام هاریشون یعنی آدمی که میوه ممنوعه خورد و هبوط کرد متفاوت است بلکه آدام کادمون منشاء دنیاهای چهارگانه آتریلوت، بریا، یتزیرا و آسیا می‌باشد. ساختار آدام کدمون نشان دهنده این است که او هدف اصلی خلقت و آمیزه‌ای از صفات و اسماء الهی (سفیروت) می‌باشد. در زوهر نوشته شده که فرم انسان، دارای تصویر هر آنچه در بالا و هر آنچه در پایین است می‌باشد از این رو مقدس قدیم یعنی خداوند آن فرم را برای خود انتخاب کرد (ریچارد، ۱۹۰۶: ۱۸۱).

در ادامه بحث به طور مجزا به توضیح اجمالی حقیقت محمدیه از نظر ملاصدرا، سپس آدام کادمون از نگاه دلئون می‌پردازیم.

حقیقت محمدیه از نظر ملاصدرا

یکی از ابتکارات ملاصدرا در بحث اصالت وجود که خود به نحوی مبین اصول عقلی و مبانی وجود شناختی حقیقت محمدیه است، تقسیم وجود به «وجود حق، وجود مطلق و وجود مقید» است که در کتب مختلف وی نیز به آنها اشاره شده است، خلاصه سخن او در این باره چنین است:
 وجود دارای سه مرتبه است:

- (۱) وجود حق که تعلق به غیر ندارد و مقید به قید مخصوص نیست، این مرتبه همان مرتبه ذات حقیقت وجود است که در عرفان از آن به مقام لا تعین، غیب ذات، کنز مخفی، غیب الغیوب، عنقای مغرب و مقام لا اسم و لا رسم له تعبیر می‌کنند.
 (۲) وجود مطلق که به عقیده عرفا، نخستین صادر از حق همین است و از آن به تجلی اول، وجود منبسط، نور ساری در جمیع اشیاء، روح عالم، حیات موجودات، اضافه اشراقی، تجلی عین، مشیت، نفس رحمانی و حقیقت محمدیه تعبیر می‌کنند.
 (۳) وجود مقید که عبارت است از وجودات خاصه که متعلق به غیر و مقید به قید مخصوص هستند و عرفای اسلامی از آن به اثر حق تعبیر نموده اند (گنجور؛ مومنی، ۱۳۶۹).

صدرالمتالهین طبق مبانی فلسفی خود، حقیقت محمدیه را همان عقل اول یا صادر نخستین دانسته که منطبق بر ذات مقدس نبی اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) می‌باشد او می‌گوید حقیقت محمدیه عبارت است از کمال وجودی پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) و تمامی خصوصیات و اوصاف عقل اول، همان اموری است که به عنوان خصایص و خواص روح محمدی ذکر شده است (ملاصدرا، ۱۳۸۴، ج ۱: ۷۵). در نظر صدرالمتالهین، حقیقت محمدیه به عنوان اولین و برترین تجلی ذات الهی، به دلیل سنخیت علت و معلول یا ظاهر و مظهر در وحدت شخصی از احاطه تکوینی و صرافت وجودی، عین ذات مقدس الهی برخوردار است و «وحدت شخصی عقل اول عین وجود و تشخص است» و در جای دیگر به مفاد قاعده الواحد، تشخص و وحدت عقل اول یا حقیقت محمدی را «عین وحدت خداوند و تشخص ذات او» دانسته است (گنجور؛ مومنی، ۱۳۹۶).

صدرالمتالهین تاکید دارد که خداوند به واسطه انسان کامل و حقیقت نبویه، نفوس مومنان را کامل و عقول آنان را نورانی و در صراط مستقیم قرار می‌دهد تعبیر او این است که معرفت خداوند ممکن نیست مگر با معرفت انسان کامل زیرا او باب اعظم الهی و

¹. Neshamah

². Nefesh

³. Ruah

عروه الوثقی و حبل المتین است و به واسطه او انسان به عالم اعلی ارتقاء می‌یابد و در صراط مستقیم حق قرار می‌گیرد (ملاصدرا، ۱۴۱۹ ه.ق، ج ۴: ۴۰۰). او می‌گوید که حقیقت محمدیه، حقیقتی است که خداوند به نور هدایتش نفوس مومنان را کامل و عقولشان را نورانی و آنان را از مقام قوه به فعل رسانده و علم نوری را به آنان افاضه نموده و وجود اخروی را به ایشان افاده کرده است (ملاصدرا، ۱۴۱۹ ه.ق، ج ۴: ۴۰۱).

جناب صدرالمتالهین می‌فرماید:

«صادر اول ذاتی بسیط بوده است که در ذات و فعل از غیر فاعل خویش مستغنی است و واسطه جود و خیر حق تعالی بر ماسوا به شمار می‌رود موجود اول اشرف ذوات عقلی و جواهر نوری است کامل‌ترین هویت و شدیدترین قوت از آن اوست و دورترین موجود است از نقص و کاستی و نزدیک‌ترین آنها به مبدأ المبادی است» (ملاصدرا، ۱۴۱۰ ه.ق، ج ۷: ۲۶۳).

ملاصدرا برای حل مسئله صدور کثرت از وحدت از دو اصل فلسفی مدد گرفته است بر اساس اصل «الواحد» که بنظر وی مورد تأیید عقل نظری و طبع سلیم و ذوق مستقیم است می‌فرماید: از ذات احدیت، صدور بیش از یک امر محال است و صدور کثیر از واحد ممکن نمی‌باشد و سپس بر اساس اصل عقلی «امکان اشرف» که باید معلول اول و صادر نخست از حیث وجودی بر همه ممکنات شرافت داشته باشد نتیجه می‌گیرد:

«عقل که اشرف موجودات و اتم آنهاست باید در مرتبه ایجاد مقدم بر ممکن اخس باشد، چه اگر ممکن اخس مقدم بر اشرف باشد لازم می‌آید که اشرف از اخس بوجود آید و این از لحاظ عقل، محال است» (ملاصدرا، بی تا ج ۷: ۲۴۴).

وی در خصوص مصداق صادر اول با بهره‌گیری از آیه کریمه «الا له الخلق و الامر» (اعراف/۷) و «ما امرنا الا واحده» (قمر/۵۰) فعل خدا را تقسیم بر خلق و امر نموده معتقد است نخستین صادر و تجلی اول با استناد به روایات، عقل، نور، یعنی حقیقت و روح متعالی محمد (صلی الله علیه و آله و سلم) است و به اعتبار اینکه منشأ صور کلیه حقایق در نفس کلی و لوح است «قلم» نامیده شده است و از جهت تجرد و بساطت «عقل» گفته شده است و به دلیل اینکه نور فیض و وجود به واسطه او به مخلوقات می‌رسد و وجود آن حضرت، مظهر نور الهی است به او «نور» اطلاق شده است.

عقل اول، سایه نور خداست	ذات او، معنی روح مصطفاست
مرجع جان‌های هر یک ز انبیاء	هست تا حد یکی زین عقل‌ها
عقل باشد سایه نور احد	پاک و بی‌غش باشد از نقش و جسد

(ملاصدرا)

بنابراین صادر از حق که پایه و شالوده هستی بر او بنا نهاده شده است، روحانیت یا نورانیت محمدیه یا عقل اول یا قلم است و دلیل نقل بر این مطلب احادیث وارده از پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) می‌باشد (خدایار، ۱۳۸۶). حقیقت محمدیه در حکمت متعالیه، متعین در خاتم انبیا محمد مصطفی (صلی الله علیه و آله و سلم) است و صرفاً یک مفهوم کلی نامتعین که صرفاً بر وجود ذهنی تطبیق نموده و دارای مصداق معین خارجی و عینی نباشد نیست بلکه کاملاً دارای مصداق خارجی است که آن شخص نبی اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) می‌باشد این نوع نگرش در حکمت متعالیه ملاصدرا هم با مبانی عقلی قابل استدلال و اقامه برهان است و هم با متون دینی مورد استشهاد می‌باشد چنین حقیقتی، نخستین وجود منبسط و تجلی حق، شالوده نظام آفرینش، سبب حدوث و بقای عالم، واسطه حق و خلق، صراط مستقیم الهی، کتاب جامع الهی و غایت نظام الهی است، جناب آخوند در کتاب مشاعر در این رابطه چنین می‌گوید:

«فعل حق بر دو قسم است امر و خلق اما امر او با اوست و خلق او، حادث زمانی است در حدیث از پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) آمده است که «اول ما خلق الله العقل» و در تعبیر دیگر «القلم» و در تعبیر دیگری «نوری» آمده است معنای همه یکی است که تعبیرات به اعتبارات، مختلف گشته زیرا صادر اول به اعتبار تجرد و بساطت، عقل است» (ملاصدرا، ۱۳۶۳: ۲۰۲).

در نگرش صدرایی، نسبت حقیقت محمدیه به موجودات همانند نسبت روح انسان به جسم اوست، تمام عالم هستی در حکم بدن انسان کامل و جزئی از وجود اوست «و کل ما سوی الله جزء من کل الانسان» (ملاصدرا، بی تا، ج ۸: ۱۶۳).

مقام شفاعت یکی از شاخصه‌های وجودی حقیقت محمدیه محسوب می‌شود، نزد خداوند شفاعت هیچکس پذیرفته نیست مگر به اذن الهی (یونس/۳) در اینجا اذن به این معناست که خداوند برخی از ممکنات را که اختصاص به قرب یافته‌اند، واسطه تقرب دیگران قرار می‌دهد، صدرالمتالهین معتقد است این اذن الهی برای حقیقت نبوی است و اگر دیگران به چنین مقامی بار یافتند بواسطه اوست سپس بعد از او، اقرب اولیای خداوند به حسب تابعیت مطلقه، حقیقت علوی است که در بدایت وجودی تجردی، نفس کلیه اولیه و لوح محفوظ و ام‌الکتاب نامیده شده است و این به جهت حافظ بودن برای معانی تفصیلی است که بواسطه روح اعظم محمدی (صلی الله علیه و آله و سلم) به او افزوده گردید و در نهایت و هنگام وجود بشری جسمانی، علی بن ابیطالب نامیده شد. (ملاصدرا، ۱۳۸۹، ج ۵: ۱۶۹-۱۷۱)

البته همانطور که در مقدمه این مقاله اشاره کردیم اسم «الله» منشاء سایر اسماء صفات بوده و مظهر اسم «الله» انسان کامل اکمل یا «حقیقت محمدیه» است که این حقیقت، خلیفه الهی و مربوب اوست و شامل همه اسماء و صفات الهی است، پس حقیقت محمدیه مظهر کل اسماء و صفات حضرت حق بوده و خورشید تابان حقایق و اسمای الهی به کل عالم امر و عالم خلق و مخلوقات می‌باشد.

حقیقت محمدی عبارت است از کمال وجود پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله و سلم) و به گفته آخوند اولین موجودی که تقاضای منور شدن به نور الهی نمود و اول کسی که لا اله الا الله گوی شد، عبد اعلا و عقل اول و ممکن اشرف یعنی حقیقت محمدی (صلی الله علیه و آله و سلم) است به تصریح صدرالمتالهین عقل نخستین همان حقیقت محمدی است، که از حیث وجود، اشرف ممکنات و به حسب نور و اشراق، اقوای آنهاست و جمیع ما سویی، به واسطه او از نور حق منور می‌شوند حتی مراد از آدم در حدیث «خلق الله آدم علی صوره الرحمان» حقیقت محمدی (صلی الله علیه و آله و سلم) است و معنای این حدیث بنابر تفسیر صدرا این است که خداوند حقیقت محمدی را به صورت اسم مبارک رحمان خلق فرموده است عقل اول یا روح اعظم و روح انسان کامل و عقل آخرین در اصل، واحد و چیزی جز همان حقیقت محمدیه نیستند (رحیم پور، ۱۳۸۹).

آدام کادمون بر اساس دیدگاه موسی دلئون

آدام کدمون بر اساس آموزه‌های دلئون و کتاب زوهر، مظهر اتم و جلوه اعظم یهوه، جامع اسماء و صفات الهی و سفیروت، آغاز و فرجام هستی و تورات ناطق می‌باشد، یکی از آموزه‌های محوری کتاب زوهر تلقی انسان خدا انگارانه است که بر پایه جمله‌ای از سفر پیدایش قرار دارد که طبق آن آیه، انسان شبیه خداوند آفریده شده است (سفر پیدایش ۱: ۲۶). این برداشت تقریباً بر تمامی تفاسیر زوهر از خدا، انسان، کیهان و رابطه این سه با یکدیگر سایه افکنده است. در حقیقت مجموعه سفیروت الهی یعنی انوار اسماء و صفات اصلی خداوند، یک انسان کلی و کیهانی می‌سازند که آن را آدم الیون^۱ یا انسان متعالی و در زوهر آن را آدم ایلاه^۲ یا آدم کادمون یا قدمون یعنی آدم قدیم یا اصلی می‌نامند و دارای دو وجه انسانی و کیهانی است در شان کیهانی‌اش، هر سفیروت نسبت به وظیفه‌ای که دارد همچون عضوی از اعضای وی عمل می‌کند مثلاً سفیره «بینه» حکم قلب یعنی مرکز آگاهی باطنی وی را دارد. (سفیره مفرد سفیروت می‌باشد) به همین جهت آدم کادمون (آدم کدمون، آدم قادمون) خود عالم و مرتبه اعلی و عالم پنجم وجود است او واسطه آفرینش عوالم و موجودات می‌باشد بنابر این هر انسانی و به طور عام هر موجودی، تجلی آدم کادمون است. در عرفان یهود و مشرب کابالا سخن از اتحاد نفس انسان با خدا به میان آمده است و غایت اتصال به الوهیت، تحقق خود است که «خود» عمیق‌ترین ثمره الوهیت است (بادنج، ۱۳۹۳).

ده سفیره که جمع آن سفیروت می‌باشد و صفات ملکوتی خداوند هستند عبارتند از:

کتر به معنای تاج اعلا، خداوند، نور ازلی و ابدی خداست که در اسم یهوه تجلی می‌یابد. (تاج)
حکمه یا حخمه که به معنای دانش و خرد جاودان و اندیشه ازلی خداوند است که در وحی مستقیم تورات به موسی تجلی می‌یابد. (حکمت)

بینه که به معنی عقل و برهان است. (تدبیر)

حسد یا هسد که به معنی عشق و مهربانی خداوند و رحمت او نسبت به بندگانش می‌باشد. (احسان)

• گوورا یا دین به معنی دوری و تنبیه سخت در روز جزا و اقتدار و قدرت و نیروی ازلی و ابدی خداوند است. (قضا)

1. Adam Elyon

2. Adam ilaah

- تيفرث يا تيفرثت به معنی عدل و آراستگی که از شفقت يا زیبایی خدا سرچشمه می‌گیرد. (جمال)
- نیصاح يا نیصح به معنی آخرین صبر خداوند و نیز تأمل و پایداری و قریحه مقتدرانه است. (نصر)
- هود یعنی عظمت خداوند. (جلال)
- یسود به معنی اساس و بنیان و در بردارنده نیروهای آفریننده خداوند است. (بنا)
- ملخوت یعنی ملکوت خداوند که معمولا در زوهر به نام کنیسه اسرائیل توصیف می‌شود. (ملکوت)

مفسران و محققان کتاب زوهر تاکید می‌کنند که آدام کادمون یا آدم اولیه یا آدم اصلی به صورت نهاد یک انسان ایستاده ترسیم می‌شود و متشکل از سفیره‌ها (سفیروت) می‌باشد، آدم کدمون در دنیای علیون قرار دارد، آدم کادمون یک اصطلاح مذهبی در کابالاست او آدم علوی است که در اولین مرحله از پنج مرحله پیدایش شکل گرفته است البته این آدم با آدم پایین یا آدم هاریشون یعنی آدمی که میوه ممنوعه خورد و هبوط کرد متفاوت است بلکه آدام کادمون منشاء دنیاهای زیرین یعنی آتزیلوت، بریا، یتزیرا و آسیا، یعنی کل هستی در شئون و درجات متفاوت می‌باشد. بنابر این او منشاء هستی است. در زوهر نوشته شده که فرم انسان دارای تصویر هر آنچه در بالا و در پایین است می‌باشد از این رو مقدس قدیم (خداوند) آن را برای خود انتخاب کرد، در زوهر آدم علوی دارای صفات الهی و دارای تمامی ده سفیروت الهی می‌باشد (ریچارد، ۱۹۰۶: ۱۸۱).

«سفیره» به معنی شمارش و در عرفان یهود، هر سفیره یک صفت بنیادی و شأنی از شئون متعالی خداوند است. جمع آن «سفیروت» است، موسی دلتون در کتاب زوهر سعی بر ارائه رموز این ده سفیره (سفیروت) کرده است در این کتاب طرح اسطوره ای سفیروت با نام درخت زندگی ارائه شده است که البته به صورت انسان واره هم کشیده می‌شود و آن فرم انسانی در واقع همان آدام کادمون یا کدمون است در این انسان واره، چهار جهان یعنی کل هستی نهفته است و آن نمادی از یکتایی خداوند است. خداوند در فرم بی‌نهایت بی‌اسم و رسم و وسم و خالی از صفات، «ان-سوف» (عین سوف) یعنی بی‌حد و بی‌نهایت نامیده می‌شود او مخفی‌ترین مخفی‌ها (غیب الغیوب) می‌باشد و هر دنیا جلوه‌ای از نیروی مخفی خداوند است. ریشه تمام دنیاهای چهارگانه هستی در آدام کادمون است که گاهی به عنوان عالم پنجم در نظر گرفته می‌شود، نام چهار دنیا از کتاب اشعیا (۷: ۴۳) گرفته شده است: «هر آنکس که با نام من خوانده شود برای ابدت من (آتزیلوت)، من خلق کردم (بریا) من شکل دادم (یتزیرا) و من ساختم (آسیا)».

این چهار دنیا بر اساس نور بی‌پایان خالق و نیاز مخلوق به دریافت کردن ایجاد می‌شوند. «آتزیلوت» به معنی دنیای ساطع شده و یا نزدیک شده است در این دنیا نور ان-سوف می‌تابد و هنوز با منبع آن در تماس است در «آتزیلوت» ده سفیروت وجود دارند لیکن سفیره حکمت (حخمه-خوخما) بر دیگران غلبه دارد. «بریا» به معنی خلق کردن است، در این دنیا اولین مقدمه خلق شدن بدون شکل و فرم وجود دارد، بریا دنیای عرش الهی است و در این دنیا سفیره فهم و تدبیر (بینا-بینه) غلبه دارد همچنین بالاترین مراتب فرشتگان در بریا هستند. «یتزیرا» یا دنیای فرم و شکل، در این دنیا مخلوق به تدریج دارای شکل و فرم می‌شود در این دنیا، سفیره‌های هسد تا یسود غلبه دارند اینجا احساسات بسیار مهم هستند، فرشتگان و ارواح از طریق احساسات الهی، خدا را پرستش می‌کنند «یتزیرا» قسمت پایین باغ بهشت نامیده می‌شود.

آسیا به معنی عمل می‌باشد در این مرحله خلق شدن تکمیل شده است و لیکن این مخلوق هنوز در دنیای روحانی است در این دنیا سفیره ملکوت یا ملخوت بر دیگر سفیره‌ها غلبه دارد. در زیر این بخش آسیا گشمی که دنیای مادی است قرار دارد (فرتون، ۲۰۰۰: ۳۰-۳۳) و همه این جهان‌ها بخشی از پیکره آدام کدمون هستند. از طرفی هر انسانی خود نمونه‌ای از آدام کدمون بوده و در وجود انسان‌ها هم سفیره‌ها وجود دارند، اسامی سفیره‌ها و نقش آن‌ها در یک واحد انسانی به قرار زیر می‌باشد:

کتر: سفیره ذات الهی خالص موجود در یک انسان است، حخمه: معرفت آن انسان را نسبت به خدا موجب می‌شود، بینه: موجب توانایی او برای تمیز بین حقیقت و غیرحقیقت است، هسد: طبیعت آسمانی اوست که مشتاق خداست، دین: قضاوت او در مورد اشیاء را موجب می‌شود، تيفرث: زیبایی درونی و عشق او را ایجاد می‌کند، نیصح (نیسه): موجب قدرت روحانی اوست، هود: قوای طبیعی او را موجب است، یسود: علت فعال بودن اوست و در آخر ملخوت: قوه ادراک و گیرندگی اوست (بادنج، ۱۳۹۳).

از طرفی می‌دانیم که بر اساس نظرات دلتون در زوهر، خداوند خود را در لباس سفیره‌ها (سفیروت) پیچانده و به صورت آدام کادمون در سراسر هستی حاضر و فعال است. شاید بتوان تلقی خدای انسان‌انگارانه از آدام کادمون را به این تعبیر کرد که راز الوهیت از طریق تأمل در وجود انسان قابل ادراک و فهم است، با توجه به این همانی سفیروت و آدام کادمون می‌توان نتیجه گرفت که

تورات صورت مکتوب و تحقق یافته آدم قادمون است، به تاکید زوهر، سفیروت یا آدم قادمون در مقابل قوا هستند به این صورت که وجود آدم قادمون مبادله نیرو را در میان سفیروت گسترش می‌دهد و سفیروت هم باعث دوام وجودی وی می‌شود (بادنج، ۱۳۹۳).

دلئون آفرینش را تجلی ان-سوف در قالب سفیروت دانسته و انسان را نقطه آغاز و پایان فرایند آفرینش می‌داند، خدا به صورت آدم قادمون در جهان ظهور می‌یابد و دارای دو وجه کیهانی و انسانی است که صورت کیهانی بر همه عوالم احاطه دارد و صورت جسمانی آن منشاء بنی آدم می‌باشد، دلئون روح انسانی را هم جوهر با خدا می‌داند پس بنا به زوهر، نه تنها آدم قادمون بلکه هر انسانی مظهر سفیروت است و راز الوهیت، از طریق سفیروت برای انسان قابل درک است، کسیکه ایمانش کامل شود به معرفت اعلی نائل خواهد شد و مظهری برای آدم کدمون می‌گردد. وی حضرت موسی (علیه السلام) را مظهر اتم آدم کدمون می‌داند. دلئون انسان را تجلی خدا و آدم کدمون می‌داند که می‌تواند باعث تعادل و کمال عالم بشود وی شدیداً اعتقاد دارد که انسان باید با نوع دوستی و دوری از ارتکاب شرور، از فساد خود جلوگیری کند و با ایمان و تکامل ایمانش به معرفت اعلی برسد و مظهر کاملی از انسان قادمون و سفیروت گردد. وی همچنین اعلام می‌دارد که تجلی نهایی آدم کدمون بصورت ماشیح خواهد بود که از فرزندان داوود است وی قبلاً ظهور نکرده و در آینده ظهور خواهد کرد و منجی بنی اسرائیل و بلکه کل جهان خواهد شد.

نتیجه‌گیری

از مباحث بیان شده درخصوص «حقیقت محمدیه» در عرفان اسلامی و حکمت متعالیه و «آدم کدمون» در عرفان یهودی برخی شباهت‌ها و تفاوتها قابل تشخیص می‌باشند

(۱) مهمترین شباهت بین این دو مفهوم این است که این دو در هر دو مکتب بعنوان اولین تعیین ذات الهی معرفی شده اند، هر دو حالت ربوبی داشته، خلیفه الهی محسوب می‌شوند و مبدأ و مقصد خلقت هستند.

(۲) از تفاوت‌های مهم آنان تفاوت در عدد اسماء و صفاتی که تشکیل دهنده وجود آنان است. بر طبق آموزه‌های عرفانی و مورد تایید ملاصدرا، حقیقت محمدیه شامل انوار بی‌نهایت اسماء و صفات حق می‌باشد که تعدادی برای آن متصور نیست لیکن در مورد آدم قادمون، بر طبق آموزه‌های موسی دلئون از وجود ده سفیره یا ده نور صفات الهی سخن می‌رود که این ده سفیروت اساس وجود آدم کدمون و البته جهان‌ها می‌باشند.

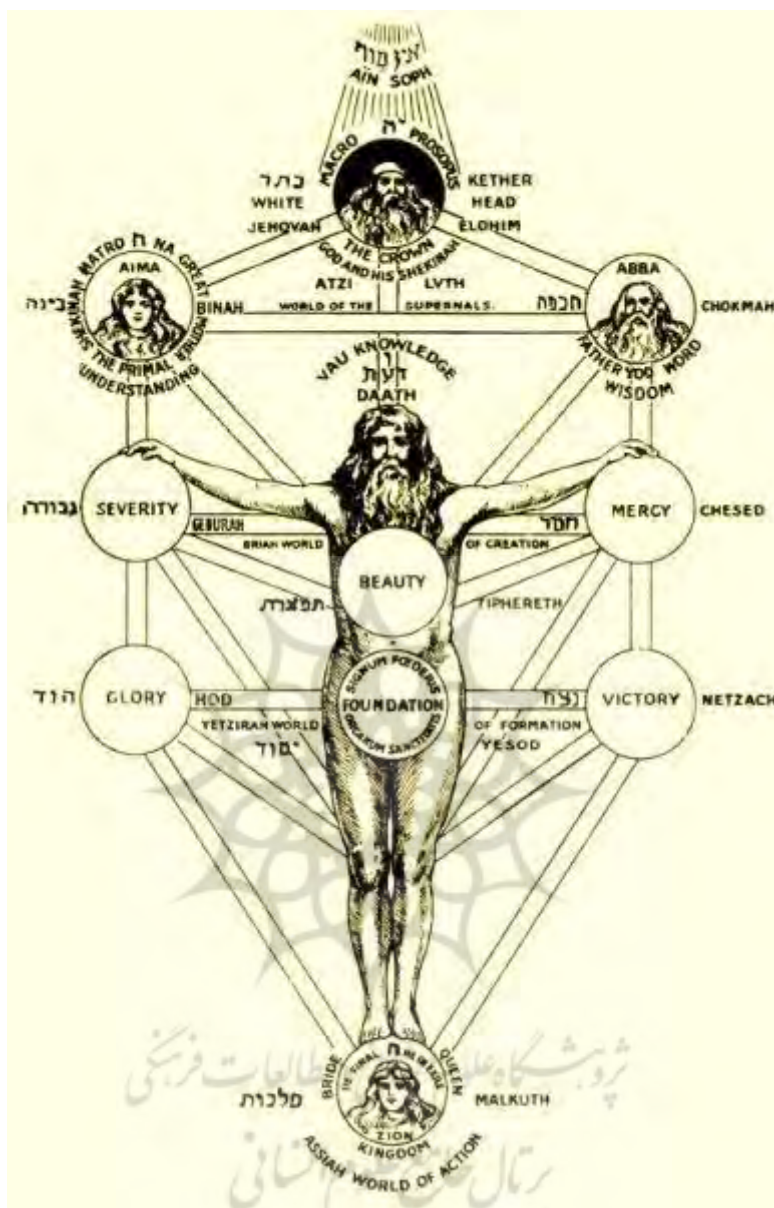
(۳) دیگر تفاوت آنکه از منظر جناب ملاصدرا و عرفای اسلامی، مصداق و مظهر اتم و اکمل حقیقت محمدیه در جهان مادی حضرت رسول اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) می‌باشد، لیکن موسی دلئون، حضرت موسی کلیم الله (علیه السلام) را مظهر تام و کامل آدم کدمون در جهان مادی می‌داند.

(۴) بر طبق آموزه‌های اسلامی شیعی و نگرش ملاصدرا، مظهر نهایی حقیقت محمدیه، وجود مقدس حضرت صاحب الزمان (عج) می‌باشد و در تعالیم موسی دلئون مظهر نهایی آدم کدمون ماشیح (مسیحا) است که هنوز به دنیا نیامده است (لذا ماشیح، مسیح فرزند مریم نیست).

(۵) چنانکه مشاهده کردیم طبق نظر عرفا، حضرت حق ابتدا در آینه تمام نمای تعیین اول یعنی حقیقت محمدیه متجلی گردید. جناب ملاصدرا نیز پس از طی مسیر متداول و مشترک فلسفی در بحث صادر اول، انطباق صادر اول با حقیقت محمدیه را مورد بررسی قرار می‌دهد و حقیقت محمدیه که مظهر اسم استجماعی الله و شامل همه اسماء و صفات حضرت حق است را با صادر اول و برترین عقول تطابق داده و بر مبنای حکمت متعالیه بسیار خوب و مستدل این سخن را اثبات می‌نماید و از احادیث نبی اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) نیز در این باره بهره می‌برد. در نزد موسی دلئون نویسنده کتاب زوهر نیز آدم قادمون (آدم کادمون- آدم کدمون) نخستین تجلی ان-سوف (خدای بی‌نهایت، بی‌صفت، بی‌اسم و رسم) است و وجودش از سفیره‌ها (انوار و اسماء الهی) ترکیب شده و مبداء جهان‌های چهارگانه هستی بوده و گویی این جهان‌ها بخشی از پیکره او را تشکیل می‌دهند و او نقطه آغاز و انجام فرایند آفرینش است.

(۶) همانطور که حقیقت محمدیه نزد عرفا و جناب ملاصدرا، هسته و جان جهان و هسته هستی انسان محسوب می‌شود، آدم کدمون در تفکر دلئون نیز همینگونه بیان می‌شود و از چنین جایگاهی برخوردار است.

(۷) در عرفان اسلامی و همچنین به نظر ملاصدرا، انسان کامل تجلی حقیقت محمدیه و تجلی اسماء و صفات حضرت حق است، در مکتب دلئون نیز کامل‌ترین انسان، تجلی آدم کدمون و مظهر سفیروت می‌باشد.



تصویر ترسیم صورت کلی آدام کدمون و ارتباطات انواع سفیروت‌ها با صورت کلی آن و با یکدیگر بر اساس منبع زوهر و منابع عرفانی یهود می باشد.

منابع

قرآن کریم.

- ابن عربی، محی الدین. (۱۳۶۷ش). *التجلیات الالهیه*، همراه با تعلیقات ابن سودکین، چاپ عثمان اسماعیل یحیی، تهران: نشر دانشگاهی.
- ابن عربی، محی الدین. (۱۳۷۰ش). *فصوص الحکم و التعلیقات علیه*، بقلم ابوالعلا عقیفی، تهران: الزهراء.
- ابن عربی، محی الدین. (بی تا). *الفتوحات المکیه*، بیروت: دارصادر.
- احسائی، محمدبن علی بن ابراهیم. (۱۴۰۳ه.ق). *عوالی اللئالی*، تحقیق مجتبی عراقی، قم: مطبعه سیدالشهداء.
- ایزتسو، توشیهیکو. (۱۳۷۹ش). *صوفیسم و تائوتیسم*، ترجمه محمدجواد گوهری، تهران: روزنه.
- بادنج، حسن. (۱۳۹۳ش). *انسان کامل به روایت ابن عربی و دلئون، ادیان و عرفان*، (۲)۴۷: ۱۷۳-۲۱۴.

- جهانگیری، محسن. (۱۳۵۹ش). *محو‌الدین عربی چهره برجسته عرفان اسلامی*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- خدایار، دادخدا. (۱۳۸۶ش). سیری بر نظریه عرفانی نور یا حقیقت محمدیه، *اندیشه‌های اسلامی*، ۱(۱): ۲۸-۴.
- خلیلی، مصطفی. (۱۳۸۴ش). حقیقت محمدیه در حکمت متعالیه، *اندیشه نوین دینی*، ۱(۲): ۱۶۲-۱۴۷.
- رحیم‌پور، فروغ‌السادات. (۱۳۸۹ش). تأملی در مبانی اختلاف نظر ابن‌سینا و ملاصدرا پیرامون صادر اول و انطباق آن با حقیقت محمدی، *الهیات تطبیقی*، ۱(۴): ۷۳-۸۸.
- رحیمی‌فر، عمران؛ قنبری، بخشعلی؛ عدلی، محمدرضا. (۱۳۹۹ش). بررسی ساختار وجودی از نظر موسی دلنون و یاکوب بومه، *مطالعات عرفانی دانشگاه کاشان*، ۱(۳۱): ۱۱۵-۱۴۲.
- شولم، گرشوم. (۱۳۹۲ش). *گرایش‌ها و مکاتب اصلی عرفان یهود*، ترجمه علیرضا فهیم، قم: انتشارات دانشگاه ادیان و مذاهب.
- صدرالدین شیرازی؛ محمدبن ابراهیم. (۱۳۸۴ش). *شرح الاصول الکافی*، تصحیح و مقدمه رضا استادی، به اشرف سیدمحمد خامنه‌ای، تهران: بنیاد حکمت اسلامی صدرا.
- صدرالدین شیرازی؛ محمدبن ابراهیم. (۱۳۶۳ش). *المشاهیر*، تهران: طهوری.
- صدرالدین شیرازی؛ محمدبن ابراهیم. (۱۳۸۹ش). *تفسیر القرآن الکریم (۸ جلدی)*، به اشرف سیدمحمد خامنه‌ای، تهران: بنیاد حکمت اسلامی صدرا.
- صدرالدین شیرازی؛ محمدبن ابراهیم. (۱۴۱۰ق). *الاسفار العقلیه الاربعه*، بیروت: داراحیاء التراث العربی.
- صدرالدین شیرازی؛ محمدبن ابراهیم. (۱۴۱۹ق). *تفسیر قرآن کریم*، بیروت: دارالتعارف للمطبوعات.
- صدرالدین شیرازی؛ محمدبن ابراهیم. (بی تا). *الحکمه المتعالیه فی الاسفار العقلیه الاربعه (ده جلدی)* قم: منشورات مصطفوی.
- صدوق، محمدبن علی بن بابویه قمی. (۱۳۷۷ق). *عیون اخبار الرضا*، قم: دارالعلم.
- صدوق، محمدبن علی بن بابویه قمی. (۱۳۹۰ق). *من لایحضره الفقیه*، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- قنبری، بخشعلی. (۱۳۹۶ش). *متون دینی و نظام‌های عرفانی یهود*، تهران: نوشناخت.
- کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۳۸۸ق). *الاصول من الکافی*، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- گنجور، مهدی؛ مومنی، ناصر. (۱۳۹۶ش). *تبیین مبانی وجودشناختی جایگاه تکوینی و آثار حقیقت محمدیه در حکمت متعالیه*، خردنامه صدرا، ۲۳(۹۰): ۲۴-۵.
- مجلسی، محمدباقر. (۱۴۰۳ق). *بحارالانوار*، بیروت: موسسه الوفا.
- موسوی خمینی، روح‌الله. (۱۳۷۶ش). *شرح چهل حدیث (اربعین حدیث)*، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س).
- ولایتی، علی‌اکبر. (۱۳۹۲ش). *نقش شیعه در فرهنگ و تمدن اسلام و ایران*، ج ۲، تهران: انتشارات امیرکبیر.

References

- The Holy Quran.
- Badanj, Hassan. (2014). The Perfect Man according to Ibn-Arabi and Musa Deleon, *Religions and Mysticism*, 47(2): 173-195. (In Persian)
- Dadkhah, Khodayar. (2007). A Look at the Mystical Theology of Light, *Andishehay-e Eslami*, No. 1(1): 4-28. (In Persian)
- Demahar, Nurho. (1914). *The Sepher ha-Zohar, or book of light originally published in "The word"*, Edited by H.W. Percival. New York: Theosophical Publishing Company.
- Ehsaei, Muhammad Ibn Ali. (1983). *Awali al-Laali, Research by Mojtaba Araqi*, Qom: Seyyedul-Shohada Press. (In Arabic)
- Fortun, Dion. (2000). *The Mystical Qabalah*, York beach. Me: Samuel weiser.Inc.
- Ganjour, Mahdi. (2017). Explaining the Ontological Foundations of the Formative Position and the Effects of Muhammadain Truth in Transcendent Wisdom, *Kheradname-ye Sadra*, 23(90): 5-24. (In Persian)
- Ibn Arabi, Mohiy Al-Din. (1988). *al-Tajalliat Elahiya*, along with Ibn Sudkin's comments, Osman Ismail Yahya, Tehran: Nashr-e Danshghahi. (In Arabic)
- Ibn Arabi, Mohiy Al-Din. (1991). *Fosus al-Hekam*, by Abu Ala Afifi, Tehran: al- Zahra. (In Arabic)

- Ibn Arabi, Mohiy Al-Din. (No Date). *al-Fotuhāt al-Makiya*, Beirut: Dar Sader. (In Arabic)
- Izutsu, Toshihiko. (2000). *Sufism & Taoism*, Translated by Mohammad Javad kouhi, Tehran: Rozaneh. (In Persian)
- Jahangiri, Mohsen. (1980). *Mohiy al-Din a Prominent Figure in Islamic Mysticism*, Tehren: Tehran University Press. (In Persian)
- Khalili, Mostafa. (2005). Muhammadian Truth in Hekmat-e Motaaliya, *Andisheye Nowin-e Dini*, 1(2): 147-161. (In Persian)
- Koleini, Muhammad Ibn Yaqub. (1968). *Osul al-Kafi*, Tehran: Dar al-Kotob al-Eslamiya. (In Arabic)
- Majlesi, Muhammad. (1983). *Behar al-Anwar*, Beirut: al-Wafa Institute Press. (In Arabic)
- Musavi Khomeini, Rouhollah. (1997). *Arbaein –e Hadith*, Tehran: Imam Khomeini Publishing House. (In Persian)
- Qanbari, Bakhshali. (2017). *Jewish Religious Texts and Mystical System*, Tehran: No Shenakht. (In Persian)
- Rahimifar, Emran. (2020). Examining the Existential Structure from the Point of View of Musa Deleon and Yakub Boomeh, *Mysticism Studies University of Kashan*, 1(31): 115-142. (In Persian)
- Rahimpour, Forough al-Sadat. (2010). A Reflection on the Differences between Ibn Sina and Mulla Sadra on the First Issed, *Elahiyat Tatbigi*, 1(4): 73-88. (In Persian)
- Richard, James Horatio Gett heill. (1906). *The Jewish Encyclopedia*. NewYork: Funk and Wagnalls Company.
- Sadr al-Din Shirazi, Muhammad Ibn Ebrahim. (1984). *al-Mashahir*, Tehran: Tahouri. (In Arabic)
- Sadr al-Din Shirazi, Muhammad Ibn Ebrahim. (1990). *al-Asfar al-Aghliya al-Arbaa*, Beirut: Daar Ehya-e Torase-e Al-Arabi. (In Arabic)
- Sadr al-Din Shirazi, Muhammad Ibn Ebrahim. (1999). *Interpretation of the Quran*, Beirut: Daar al-Taarof Lel-Matbuat. (In Arabic)
- Sadr al-Din Shirazi, Muhammad Ibn Ebrahim. (2004). *Al-Hekmat Al-Motaaliyah fi Asfar Al-Aghliyah Al-Arbaa* (10 Vols), Qom: Monsharat-e Mostafavi. (In Arabic)
- Sadr al-Din Shirazi, Muhammad Ibn Ebrahim. (2005). *Description of Osule Kafi*, correction and introduction by Reza Ostadi, Tehran: Bonyade Hekmat-e Sadra. (In Arabic)
- Sadr al-Din Shirazi, Muhammad Ibn Ebrahim. (2010). *Interpretation of the Holy Quran*, (8 Vols), under supervision of Seyyed Muhammad Khamenei, Tehran: Bonyade Hekmat-e Sadra. (In Arabic)
- Saduq, Muhammad Ibn Ali. (1958). *Oyun-e Akhbar-e Reza* (Sources of Reza Narrations), Qom: Dar al-Elm. (In Arabic)
- Saduq, Muhammad Ibn Ali. (1970). *la Yahdhuro al- Faqih, The Peresence of the Jurist*, Tehran: Dar al-kotob al-Eslamiya. (In Arabic)
- Scholem, Gershom Gerhard. (2013). *Major Trends in Jewish Mysticism*, Translated by AliReza Fahim, Qom: University of Religions and Denominations Press. (In Persian)
- Velayati, Ali Akbar. (2013). *The Role of Shiites in the Culture and Civilization of Islam and Iran*, Vol. 2, Tehran: AmirKabir. (In Persian)